

Dialekt- och folkminnesarkivet

Uppsala

6588

DALARNA

Bjursås

14/11 1933

Nord, Erik H:son, 1933

Svar på ULMA:s frågelista 27 Åkerns beredning

42 bl.4:o

6588

L.L.

Exc.av S.Björklund

Svar å Landsmålsarkivets frågelista 27.

Åkerns beredning.

I. Jordbruksredskap.

Jolbruksreskap / jordbruksredskap/, åkarreskap / åkerredskap/ äro gemensamma namn för alla sådana redskap och verktyg, som använts vid jordens bearbetning.

Handredskap av olika slag, som använts vid jordbruksarbete.

Yxor: förykksa / föryxa/ tä hugg svål mä / att hugga svål med/, rotykksa / rotyxa/, vilken användes såväl vid odlingsarbete som vid plöjning.

Man använde sig av en träklubba / träklubba/ att krossa jordkokor med, för seg torv använde man spax / spade/. Träklubban kallades även för törvknacka / torvknacka/. Gamla utslitna yxor ha ej använts att krossa jordkokor med.

Flåhakka / flåhackan/ var ett viktigt verktyg. Då man odlade myrar och torvmossar användes den att hugga lös och vända torven med. Detta arbete kallades att flåhakka / flåhacka/. Dessutom

Dalarna.

Bjursås.

E. H. Nord.

Ink. 18/111933.

O. får-yea?
för-yea?

Landsmålsarkivet Uppsala 6588

E. H. Nord. 1933. BJURSAÅS

DAL.

Frgl. 27

användes körp / korp/ eller en hacka med ett klo, som också kallades grava / gräva/ att hacka loss stenar eller grus med vid dikning. Hacka: hakka, gräva grava, korpa körpa.

Krattor och hackliknande redskap av olika slag med tvärstycke av trä och pinnar av järn: harkur / harkor/, harrka / harkan/, lutur / lutor/ ^{bestä} luta / lutan/. Harkan hade kam av trä och järnpinnar. Lutan däremot var ett halvmånliknande redskap av järn men med skaft av trä. Den användes till bland annat att kora ihop småsten med. Dessutom hade man en särskild dyngharka / dyngharka/ ~~utanför~~ ~~var dyngglugg~~ / utanför varje dyngglugg/, som skulle sitta på ~~fähusväggen~~ / fähusväggen/ att jämna ut gödseln med varje morgon, då denna skottades ut. Denna bestod av en kamm av trä men med järpinnor / järnpinnar/. Skaftet var av trä och klucket framme vid kammen, tjappän va klyvin tä e klysna / käppen, skaftet var klucket till en klysna, som var inborrad i kammen och utgjorde såväl fäste som stöd. Dessa dyngharkor använde man också ute på åkern. Man var rädd om utsädet och sådde det sparsamt vid kanterna av fältet, det

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSAŠ

DAL.
Frgl. 27

dyng-
harka

ta för att ej något frö skulle komma i diket eller in på ett annat fält. Sedan använde man harkan till att kara ut frö ut till kanten ^{och mylla ner detsamma}. Att man använt sig av en käpp med kvarsittande grenar eller flera sammanbundna käppar för att mylla ner säd med är icke bekant, ej heller att man använt en käpp eller liknande att mylla ner säd och frön med. Jordkvast att sopa jorden från stenar med är också obekant. Om man av en eller annan anledning ej harvade ner säden, krattades den ner med ovannämnda dyngharka.

Grepar av trä är ej bekant för den nuvarande generationen. Greparna voro av järn och hemsmidda och användes för gödseln, dess utskottning ur fähuset och dess spridning ute på fältet, det senare dock mera sällan. För detta ändamål använde man sig huvudsakligen av skoskövlar / skoskovlar/, en framtill järnskodd träskovel. Greparna kallades efter antalet klon, fyrpinngrep / fyrapinnarsgrep/ och fämpinngrep / fempinnarsgrep/. Några andra antal pinnar förekommo ej. Man hade även oskodda skövlår / skovlar/ för snöskotning, då snön var lös och alltså lättarbetad. Men skoskovlar använ-

Landmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSA

DAL.
Frgl. 27

O. grep f.

4.

vändes i långt större utsträckning såsom vid gödselspridning m.m. Den fick också stundom ersätta spær / spadar/, vilka senare voro hemsmidda, klumpiga och tunga. Skövälskon / skovelskon/ hette järnbeslaget på en skovel, som smiddes så, att det gick något upp för skovelns kanter och fasthitades där, Nertill täljdes skoveln spetsig och inpassades i skons skåra, vadan här ej behövdes något fäste. En skovelsko kunde hålla ut flera träskovlar, flyttades från en bristfällig skovel till en ny. Man hade varierande storlekar på såväl skovlar som skovelskor och man kunde smida skon efter skoveln eller göra skoveln efter järnskon.

Skýffel har ej förekommit i målet, endast spær / spade/, dessa voro som sagt hemsmidda, något längre och smalare än de nu i handeln förekommande, ganska spetsiga nertill och med en grov ögla för skaftet, som gick ner på spadens baksida. Tvärspade med tvärkant nedtill att skotta diken med har ej förekommit, ej håller täckdikningsskopa att skotta ren botten i täckdiken med. Närtill kunde man använda en smalare, järnskodd skovel, detta om ej jor-

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSAÅS

DAL.
Fagl. 27

månen var alltför hård. Dock använde man sig mestadels av de hemsmidda spadarna, vilka ej voro bredare än att de kunde användas för ändamålet. Det förekom ej så smala diken fordoms-timå som vad förhållandet är nu med rörtäckdikning, vattenledningsdiken o.s.v. Tistelstickare, käpp med ett vasst järn i nedtill att rensa bort tistelstånd med i växande säd ha ej förekommit, ej heller gräv-käppsliknande spadar, ej håller grävkäpp eller spadar med tvärså att trampa på. Att gräva: grava.

Järspett / järnspett/, ta hit järspettä! / tag hit järnspettet!

Järnspettet användet vid odling, vid upptagandet av hål för hässjekrak, stenbrytning m.m. Jag skä spett upp hålet / jag skall spetta upp hålet/. Vid brytning av stubbar, större stenar m.m. användes långa trästänger, trälunnur / trälunnor/ med vilka man rådde bra.

Släggor: stenjär fick en slägga heta och ett knoster järknosa /järnknosa/, och en mindre slägga, som användes vid stenborrning Borrhamnar / borrhamnare/. Vi skä knos å sten litä / vi skall knosa av sten litet/ hette det, då man med knostret skulle slå av spet-

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSA

DAL.
Frgl. 27

B. grava v. 1
grava v. 2

B. spetta upp
B. lunnur f.

B. järn-knosa
f.

B. knosa v

sar och kanter på en sten. Stenborrharna kallades stenborrar.

Att köra bort stenar från åkrarna eller annars med användes stendrögar / stendrögar/, tvenne oskodda medar överklädda med bräder.

Körredskap och draganordningar.

Skaklar / skacklar/ i pluralis, skakäl ental, d.v.s. ett par såväl som flera par kallas skaklar men en stång i ett par skaklar

för skakäl / skackel/. Detta om skacklar i vilka slån är insatt i sidstyckena. Tjeskaklar / kedjeskacklar/ kallas ~~skacklar~~ ^{skacklar} ~~skacklar~~

som användes vid körning på åkern och vars sidstycken äro "fast-kedjade" vid skakälslå / skackelslån/. Draglinor ha ej använts.

Skacklarna gjordes av björkvirka med självväxta böjningar. Björkvidjor ha ej använts i den nuvarande generationens minne och ingen känner något om dylika. ~~XXXXXXSKACKLARXXXXXXSKAKÄLXXXXSKACKELIX~~

~~IXXIXXSKACKLARXXXXXXSKAKÄLXXXXSKACKELIX~~ Svänglarna kallades skakälslå / skackelslå/ och beslaget på mitten skakälvia / skackelvidja/.

Hela beslaget med märkla hade detta namn. Beslagen vid ändarna het-

G. Skakel

O. Skakel-
vidja f.

te skakäljår / skackeljärn/, skakäljåra / skackeljärnen/ och beslagen nedtill på dessa skakälspörran / skackelsporrarna/ eller spörrjåra / sporrjärnen/. Den gemensamma, kraftigare svängeln för ett par dragare kallades parslå, parslåa / parslån/ och den stora krok, varmed parsvängeln fastgöres vid plog eller harv skakälkrotjän / skackelkroken/. Anordningen var enligt fig. a 9:1 och 9 III.

Det kunde förekomma märkla på svängeln och krok på redskapet såväl som vice versa. Det synes ej funnits någon regel härvidlag. Namn på allt smidet till draganordningarna: skakälsmidä / skackelsmide/. Något annat gemensamt namn på hela draganordningen än åkarreskap / åkerredskap/ synes ej ha förekommit. Skacklar med två tvärstycken nedtill med hål, genom vilka stocken trädas, enl. fig 10, ha ej förekommit.

Alhåla / elhålen/, elhåla / alhåla/ kallas hålen i skacklar och ård-hål andra draginrättningar, genom vilka man fäster dem vid selen. Oxar ha ej använts som dragdjur, varför draganordningar för sådana ej förekommit. Harvkrok, åkarharrvkrok, åkarharrvkrotjän /åkerharv-

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSA
DAL.
Fig. 27

krok/ enligt fig. 12:II ha brukats och brukas ännu.

Krok enligt fig 13 har ej förkommit. Åkerharvskrok enl. fig. 12:II var helt och hållet av trä, björk eller rönn för det mesta.

Arder har icke använts inom Bjursås. Man hade dock ett redskap, med vilket man myllade potatisen. Detta kallades jolpärmylln / potatismyllen/ ~~och~~ drogs för hand. Denna tillverkade i regel var och en själv och bestod av myllfjöl, ås och hanntag, vilka båda sistnämnda delarna kunde kallas trävarrtjä / trävirket/. Fjölen kunde bestå av en kasserad spade, som böjts i önskad form, sidorna bakåtböjda. Myllan har dock också förekommit helt av trä, då en självväxt kvist gick ner från åsen och bildade fjölen. Detta redskap användes att mylla eller kupa potatis med, därav namnet jolpärmyll / potatismyll/. Att använda denna hette att myll jolpäron /mylla potatisen/, mylla.

Trästockar ha icke använts som åkerbruksredskap.

Man har ej håller använt arder vid sättning av potatis utan i stället plog.

O. jordpärmyll

Landsmålsarkivet Uppsala 6589
E. H. Nord. 1933. BJURSÅS

DAL.

Frgl. 27

S.K. finnplög minns man ej har använts förr än under senare tid, då skogsvårdsstyrelsen inom länet experimenterat med sådadⁱx och för skogskultur.

Rist, risst, risstar / ristar/. Detta redskap har alltid använts vid plöjning av vall. I forna tider använde man sig därvid endast av en häst, och denna orkade ej draga plogen utan att man först ristade, rissta² för fårorna med rist. Vi skä risst för / vi skall rista för/, hette det. Till och med om det fanns två hästar i en gård, kunde man underlåta att spänna båda för plogen. En fick i stället draga risten och en plogen. Det konstruktion var lika med fig 19:I och träet kallades trävartjä / trävirket/ och risten risstn. Man hade aldrig släpsko på risten, ej häller något slags anordning, som markerade, var nästa fåra skulle skäras upp för att få lika avstånd mellan fårorna. Därför ansågs det också svårare att köra risten och rista upp jämna fåror än att köra plogen, då ju fårorna genom ristningen voro givna. Atminstone till bredden. Ej häller körde man efter nedsatta stakar för att få rätta fåror.

*O.rista
för*

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSA

DAL.
Frgl. 27

Risten användes vid plöjning av all gräsvall och vid nyodling, där merken var någorlunda stenfri. Att köra med rist hette att risst för / rista för/. Ordentliga jordbrukare ansågo det vara en ära i att kunna rista upp raka fåror. Om då de första blevo krokiga, rättade man in krokarna så småningom. En mansperson skulle också vara någorlunda vuxen innan han fick förtroendet att köra med rist. Hade man två hästar vid gården, en för risten och en för plogen, tog man den sedigaste för risten, då någon skulle lära sig köra denna. Annars gick plogen betydligt tyngre än risten, varför man ungefär varannan timme brukade växla om hästar, så att den, som drog plogen, spändes för risten och vice versa. Voro då båda körkarlarna skickliga i att handtera risten, var allt gott och väl. I annat fall fick en stå vid risten hela dagen och den andra vid plogen, vilket senare arbete dock var mera påkostande, detta särskilt om man hade dålig plog, vilket ofta var förhållandet.

Plog har inom orten så långt tillbaka som kunnat utrönas, fast typerna ha naturligtvis växlat. Plog, plogar / plogar/. De äldsta

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSÅS

DAL.
Frgl. 27

kända plogtyperna voro helt av trä. Dessa saknade också ristjärn. De hade ^kträfjöl /fjöl av trä/, ås och handtag. Sedermera började man plåtbeslå fjölen, placera ristjärn samt ^kkajisa, även kallad ^kkässja /släpsko/ å åsen att reglera djupet med. Fästet för draganordningen kallades ^akrotjän /kroken/, risten ^krisstjärä, åsen ~~åsen~~ ^kåsn. Fjölen jämte plogens nedre parti kallades ^kplogkropp /plogkropp/ och övre partiet ^kträvarrtjä /trävirke/ och handtaget för ^khanntag. | Anordningen som fasthöll risten ^{på en plog} kallades ^khannskä /hand- *O. handske* ske. | Skumrist användes aldrig i äldre tid. Släpskon gick upp genom åsen och fasthölls och reglerades med ^kträtjilar /träkilar/. ^kUddn /udden/ kunde ^kbillns /billens/spets kallas men i övrigt hade man inga särnamn på dess olika delar och hela fjölen hade namnen ^kfjöl. Plogens sula kallades ^ksula. Vändskivan kallades ^kfjöla /fjölen/. Denna satt på högra sidan av plogen.

Mera moderna plogar skaffades dock efter hand och under 1880-talet började ^käkersta plogarna bliva vanliga. Av dessa inköptes ^kplogkroppän /plogkroppen/i Falun och ^kträvarrtjä /trävirket/, ^kås

skallmur / skalmor/ ~~xxx~~ med hanntag / handtag/ gjorde man själv eller lät någon mera slöjdekunnig granne utföra arbetet. Annars kallades en plog för plog och ytterst få detaljnamm förekommo. Plogkröppån / plogkroppen/ och trävarrtjä / trävirket/ var huvudpartierna. Vändskivan kallades fjöla / fjölen/, sulan söla, billen för billn och dess spets för uddn / udden/ eller sjärä /skäret/. Man hade under plöjningen en liten spade av trä fastsatt vid plogen och vilken spade användes för rengöring av plogen, då jorden var sur och klubbade vid plogen. Denna spade kallades plogskrapu /plogskrapa/.

Plogar med risten fastsittande vid billen ha ej använts.

Uttryck för reparation av plogar: vi skä lägg på billn /vi skall lägga på billen/, söla ä utslitin / sulan är utsliten/.

Någon särskild vagn eller släde för transport av plogen hade man ej.

Att använda plogen: vi skä plöjja / vi skall plöja/, detta då det gällde att plöja ett åkerstycke, som burit säd. Vi skä rissta

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord, 1933. BJURSÅS

DAL.
Frgl. 27

O. Lägga på

/ vi skall rista/ hette det däremot, då man plöjde upp vall. Vi ska²
risst e linnda i dag / vi skall rista, plöja en linda, vall i dag/.
Du ha fått männä linndur rissta i hösst / du har fått många vallar
 plöjda i höst/. Någon folktro om plogen är ej bekant och att man
 skulle haft ett stycke flogrönn fastsatt i densamma är okänt.

Namnet sladd har förr varit okänt i målet. Man använde en klo-
harv / kloharv/, V-formad och med 5 till 7 klon med form enligt
 fig. 30:II med vilken man jämnade av fårorna ~~med~~ på våren före harv-
 ningen med åkerharv. Man hade en järnkrok framme vid ploharvens
 spets i vilken skacklarna fästes. Handtaget var en självväxt gren,
 vars "fot" gick längs nästan hela harven. Baktill på denna gick det
 upp en gren, som bildade handtag och som körkärnen höll i och reg-
 lerade härmed sladdens eller kloharvens gång. På grund av sin li-
 tenhet guppade den annars hit och dit. Även behövdes det att tryc-
 ka på med handen för att få harven att tillräckligt djupt. Man sköt-
 te då tömmarna med vänstra och kloharven med högra handen. Man kör-
 de den i regel två gånger längs fårorna^x, körde man snett över eller

C. klo-
harv

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
 E. H. Nord. 1933. BJURSÅS

DAL.
 Frgl. 27

x Sella hette all harv unndar (harva under)

tvärs över dem, rev man upp för mycket torv. Denna klohavv användes endast på upplöjd vall eller på träda, då denna var bemängd med kvickrot. Draganordningarna på klohavven voro lika som på plog och åkerhavv. Namnet planriska på kôrredskap är obekant i målet.

C. klohavv

Harv. Namnet på harvar i allmänhet: harv, i flertal harrvur. En del använda ännu en åkerharrva / åkerhavv /, ~~som~~ har använts så långt tillbaka som kunnat utrönas. Den är dock nu mestadels bortlagd, detta sedan så gott som enda redskapet är fjäderharven, som ju är ställbar och således kan göra tjänst både som klo- och åkerhavv. Den senare användes alltid att harva ned säden med, men såmaskinerna ha gjoert den överflödigg även i detta hänseende. Åkerharven kallades också för fyrbrannsharrva / fyrbradsharv /, dess slårar kallades nämligen brandgr / brandar / och som dessa voro till antalet fyra, så blev det fyrbrannsharrva. Det var kvadratisk men konstruktionen i övrigt ungefär i enlighet med fig. 29. Att man använt träd med på ena sidan kvarsittande grenar som harv eller av flera stycken sådana hopfogade med varandra, med infläta-

*C. harv f.
åker-harv*

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSÅS

DAL.
Frgl. 27

de kvistar dessutom är icke känt, ej håller sådana namn som kvistharv, risharv eller dyligt. Att man använt krattor eller käppar för att mylla ned säden med utom som förut nämnts, i kanterna av eft fält, är ej håller bekant.

Harvar med två eller flera sinsemellan, rörliga delar ha ej förekommit.

På fyrbransharven voro pinnarna av järn. Pinnarna voro tjockats på mitten och avsmalnande. Ena ändan smiddes helt i spets och denna insattes i harvträet, slåarna och nitades på övre sidan. Som pinnarna hade konisk form sutto de härigenom säkert fast. Eller åtminstone ganska bra. Senare tider förbättrade dock något denna anordning. Pinnarna smiddes med en klack eller fot, som tog mot slåarna under, och på harvens översida gängades de och påsattes muttrar. Detta gjorde dock harven onödigt tung i vissa fall såsom vid nedmyllning av säd på lös jord, varför den ej alltid kunde användas. I regel fanns dock mer än en harv i varje gård, varför man använde den, som bäst lämpade sig för tillfället. Namnet på de trä-

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSÅS
DAL.
Frgl. 27

stycken i vilka pinnarna sattes fast var alltså brändor / brändor/, ett nog något egendomligt namn. Tvärtrana, som sammanhålls dessa kallades slår / slår/ och namnet på hela träramen kallades åkerharvträ / åkerharvträ/. Pinnarna i åkerharvarna voro raka. Draginträttningen var ordnad med mälla / mälla/ i tvenne hörn enligt fig. 29, vari harvkrotjan / harvkroken/ fästades. Förmånen med denna anordning, med två märlor, var, att man kunde köra hästen i hörnorna på sidan av fältet, så att harven kom ända ut till fältets hörnor. Så tog man loss harvkroken från märlan, hästen gjorde ej sväng omkring ena sidan av harven och man fästade kroken i märlan inåt fältet till. Hästarna voro så vana vid detta, att man knappast behövde röra en töm vid vändningen. Och körkarlen var i regel så påpasslig, att han häktade kroken i märlan under hästens gång, så att den senare ej behövde stanna under ihäcktningen. Harvkroken var fästad vid skacklarna, vadän beskrivna "vändning" väl gick för sig. Stock som årder har ej använts, ej håller harvjärn med många urtagningar för kroken på skacklarna för reglering av

*O. märla f.
harvkrok*

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSAÅS

DAL.
Frgl. 27

harvens gång. Något styre eller handtag fanns ej på harven. Då det fastnat ogräs eller torv i den, lyfte man upp den genom att fatta tag i den bakre märlan. På tyngre jordar voro dock dessa harvar allt för lätta. Man placerade då en lagomt tung sten på dem, spikade eller fäste på annat sätt ett par smala slåar tvärs över åsarna och lades stenen på dessa.

Vi skä harrv trädä i dag / vi skall harva trädan i dag/, vi ha snarrt harrva frå oss / vi har snart harvat från oss, gjort färdigt med harvningen.

Vält: vällt. Egendomligt nog har förr inga vältrar, som körts med häst använts. Man hade mindre sådana och dessa drogos ~~ax~~ ofta av kvinnorna. / Inom parentes kan nämnas att förre landsfiskalen i Bjursås, Martin Olsson, som nu tjänstgör inom Rättviks landsfiskalsdistrikt, säger sig aldrig sett en vacker kvinna i Bjursås, när hon nått en ålder av 20 år. Och detta beror på, säger han, att kvinnorna där få arbeta alltför mycket. De få bland annat draga välten, bära allt hässjevyrke och i övrigt gå med mannen i allt tungt

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSÅS

DAL.
Frgl. 27

arbete. Detta gör att de äldras fort och ungdomsfägringen försvinner hastigt. Detta uttalande har nog också fog för sig. Jag har sett kvinnor innevarande höst, som burit ihop allt hässjevirket från åkrarna medan mannen plöjt, och hon har därvid gjort det jämförelsevis tyngsta arbetet, ty plöjning med nutida redskap är ett lätt arbete. Sedan har ~~h~~ustrun allt inomhusarbete medan mannen i regel vilar sig efter inbillade ansträngningar./

Fordomtina vältrar voro ganska primitiva. (A en rund, ganska grov trästam placerades nålar av järn i centrum för ändarna, välten var två alnar och däröver bred. Så kunde man taga björkvidjor med en någorlunda stark gren, klyсна /~~klyсна, förgrening~~/ och lägga över nämnda nålar. Intill välten bundos grenarna ihop med björkvidjor, liksom en tvärslå, härtill kunde också ett groft snöre användas. Så ställde man sig mellan de primitiva skacklarna och drog välten. Senare tider borrar man hål i två stänger, som fick utgöra skacklar, satta fast en tvärslå framför välten och anordningen var färdig. Vid främre ändarna av sidstängerna kunde man också borra hål

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSAŠ

DAL.

Frgl. 27

C. vält

och tråda genom en käpp, varpå man ställde sig innanför käppen och med denna mot magen eller bröstet knogade iväg med välten. Detta har praktiserats ännu intill våra dagar och med Bjursås kuperade terräng har detta blivit ett mycket ansträngande arbete. Kvinnorna hjälptes dock mestadels åt två och två, men det torde ej ha blivit några goddagar för dem ändå. Välten var av furu och slät och icke delad på mitten.

Numera har man dock nödgas följa med tiden och anskaffa vältar, som dragas av häst. Detta hör dock till modern redskap.

Man använde sig av stendrög, men denna är ju redan förut nämnd.

Mullskopa har varit ett okänt begrepp intill senare tid, så ock mullplog och mullsladd. Man har nämligen ej brukat släpa ut jord från renen in på åkern.

Några andra redskap för åkerns bearbetsning än nu nämnda synes ej ha förekommit.

Ordentliga jordbrukare hade särskilda redskapshus men en del kunde ha redskapen ute hur som helst. Han sa, han skall ha resska-

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSÅS

DAL.
Fgl. 27

pän unndär tak, män hä måttz mås börert / han sade, han skulle ha redskapen under tak, men det måtte ha måts bort, av slöhet blev det ingenting av/ kan det sägas om en slarvig och försumlig granne eller annan person. Detta mås börert användes ofta i målet. Han har sagt sig skola det eller det, männ hä måttz mås börert, /han slöar till och försummar, vad han bör göra/ får man ofta höra.

II. Höst- och vårplöjning.

Åker /~~Åker~~ betyder odlad fastmarksjord på vilken säd odlas, alltså öppen jord. Odlar man hö på fastmarksjord får ett fält heta linnda /vall/ och höet kan få heta såväl linndhö som åkerhö /vallhö, åkerhö/. Hö, odlat på odlad myrmark får däremot heta myrhö eller myrlinndhö /myrvallshö/. Man räknar sina arealer åker var eller hur än dessa äro belägna. Man tager alltså ingen hänsyn till huruvida de omgivas av diken eller hur de äro belägna för övrigt. Åkärstyttjä /åkerstycke/ får en teg heta som odlas med det ena eller det andra av markens gröda. Jag ha ett åkärstyttä i Sösa-

skog / jag har ett åkerstycke i Sörsskog/ kan det heta, om man har en åkerteg å nämnda plats. Jag ha en tjil i Annäsbo / jag har en kil i Andersbo/. Detta förutsätter dock att tegen skall vara kilformig. Rämsa /rimsa/ kan också en teg kallas men skall då vara lång och smal. E stort fältt / ett stort fält/ innebär denna betydelse. Tjäg är ängsmark. Vi skä slå tjäg / vi skall slå ängsslog/ heter det också, detta antingen det nu är en stor äng eller endast en liten slätterlott. Jolpärländ / potatisland/ och rovland äro uttryck som användes och trägållsland innebär sådant i vidsträckt bemärkelse, ~~av~~.d.v.s. land på vilket en mångfald trädgårdsväxter odlas.

Plöja: plöja. Jag ha plöjtt öpp e bra stittjå i dag / jag har plöjt upp ett bra stycke i dag/, vi skä tä tjör i åkärn / vi skall till och köra i åkern/, vi skä vällta i kväll / vi skall välta i kväll/, vi skä risst e linnda / vi skall rista, plöja en linda, vall/. Jag ha höstplöjtt frå mäg nu / jag har höstplöjt från mig nu/, här heter det dock också höstplöjja. Jag skä höstplöjja

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSA

DAL.
Frgl. 27

och
(utlämnat)

Någon bestämd dag för höstplöjningen eller när denna skulle vara färdig hade man ej. Man plöjde, då man hade tid och tillfälle.

Ibland började man medan säden stod kvar på fältet och lämnade kvar vid ^{och} omkring häsjorna, ibland häsjade man upp säden på ett angränsande fält för att kunna börja plöja tidigt på hösten. Man visste ju håller aldrig hurudan hösten skulle bli, om det skulle bli tork- eller ruskväder med regn. Man plöjde så länge på hösten som man hade något oplöjt, ibland kunde frosten komma tidigt och tjälbinda marken och då nöggades man lämna en del oplöjt till påföljande vår. Det var endast undantagsvis som man plöjde på våren. Hann man plöja färdigt allt på hösten, gjorde man detta. Det har ansetts och anses ännu att höstplöjda fält lämna bättre skördar än vårplöjda. Dessutom är det alltid bråskigare på våren än under hösten, varför man vill ha så mycket arbete som möjligt undångjort. Att plöja på våren var att vårplöjja. Man hade alltid endast en häst för plo- gen vid såväl plöjning som ristning=plöjning av vall. Hade man endast en häst vid ristning växlade man om och körde risten ett varv

Oplöjda

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSÅS

DAL.

Frgl. 27

och härpå plogen ett varv med samma häst. Oxar ha ej använts inom bygden. Plöjning verkställdes av endast en man med häst. Men hustrun fick mestadels vara med och bära tillsammans häsjevirket, såvida hon nu ej gjort detta förut. Då man ristade=plöjde vall, var man dock ofta tre man utom häsjevirkeshärbärerskan. En körde risten, en plogen och den tredje gick omedelbart efter plöjaren och trampade till fårorna. Du skä tramp fåron i dag åt mig / du skall trampa på fårorna i dag åt mig/, kunde det heta. Vid plöjningen skötte en man både körningen och styrningen av plogen. Hästarna voro i regel så bra dresserade, att man knappast behövde sköta tömmarna alls. De kunde hängas på ploghandtaget. Då man mera allmänt började köra med par, då körde en man, en annan höll i plogen och en tredje trampade till ~~xxxxxxx~~matiltorna. Detta kan visserligen förekomma än i dag men en duktig karl sköter om allt detta ensam sedan de moderna plogarna, som ej behöva någon "fårtrampare" blevo allmänna. Vid plöjning av åker ristade man aldrig före plogen. Area-len, som man hann med på en dag varierade betydligt. På fin jord

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSA

DAL.
Frgl. 27

beräknades förr cirka ett halvt tunnland= ett fjärdedels häktar för dagen, omkring 8 timmar, detta såväl vid plöjning med en häst som vid ristning med två hästar, en för risten och en för plogen. Med nutida redskap och hästar, vilka senare även äro större och kraftigare än förr, kan man plöja upp till ett tunnland per dag. Det förekom sällan att man plöjde på förtjänst åt andra. Händet ta, var det i regel arbetsbyte. Två mansdagsverken för ett kördagsverke med häst och karl var den vanliga beräkningen. Man har aldrig anlitat värmlänningar vid varken lättare eller svårare plöjning. Någon norm för hur stor ersättning en plöjare skulle ha per dag fanns ej. Tiderna växlade och hästägarna kunde tillämpa olika priser.

Uttryck för jordens fuktighetsgrad i samband med plöjningen:

Hä ä för torrt ta plöja / det är för torrt att plöja/, hä ä för surt, hä klibbär vä plojan / det är för surt, det klibbar vid plogen/, Hä ä hålplojja / det är hårdplöjt/, hä ä lättplojja / det är lättplöjt/.

Du plöj^{er} för juft / du plöjer för djupt/, ploj^{an} går för grunt / plogen går för grunt/. Jag skä plöj e för / jag skall plöja en fåra/, jag skä far kring e varv / jag skall fara kring, runt fältet ett varv/, du jupplöj^{er}! / du djupplöjer!/
 88

Med för/ fåra/ menas såväl tilltan som den efter tilltan uppkomna rännan, där plogen gått fram. Fårornas bredd reglerades genom inställning av plogen.

Det upplöjda fältet benämnes risstⁿⁿ / ristning/ om det är upplöjd vall och plöjⁱⁿⁿ / plöjning/ om det är upplöjd åker, å vilket säd odlats.
 88

Tegl^äggn^{ing}. | Man började plöjningen av ett fält med att slå upp åsar, slå opp föra / slå upp fåra/. Ena gången fältet plöjdes skulle man slå ihop / slå ihop/, d.v.s. två tilltor fälades mot varandra och bildade en rygg. Men när man plöjde fältet nästa gång, då skulle man sk^ä själ^p isär / stjälp isär/, d.v.s. börja vid renen och således slå fårorna sedan föregående plöjning tillbaka, på vilket sätt alltså jorden på fältet ej nämvärt kunde förflyttas.

*O. slå upp
slå ihop*

Skulle man köra lika vid varje plöjning, då förflyttade man så småningom hela fältet. Namnet för ryggen, då två fåror fälts mot varandra var ryggän / ryggen/, hä varrt en stor rygg åt däg / det blev en stor rygg åt dig! / Hä ä en balk oplöjja undär ryggän / det är en balk oplöjd under ryggen. Man satte icke ut hela fältet på detta sätt, innan man började den egentliga plöjningen med mindre än att fältet var så litet, så smalt, att man plöjde det i en enda omgång. Var fältet brett avdelade man det i flera plöjningstegar och plöjde en teg i taget och började då antingen på mitten av en dylik teg, då man sedan plöjde runt tegryggen under ständig vändning åt höger. Slog man däremot isär tegen, då fick man göra vändningen åt vänster. Det kunde förr förekomma, då man hade dåliga plogar, att man plöjde två gånger i samma fåra för att få djupare mylla. Dock sällan. Vid nyodling, då marken ej var mera stenbunden än att man kunde använda plogen, körde man med plogen två gånger i samma fåra. Man tog då först grässvålen och litet till, så spettade man och grävde upp stenarna och tog bort rötterna i fåran,

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSA

DAL.
Fgl. 27

varefter man körde en andra gånd. Det var dock ytterst sällan som jorden var så lättodlad. Denna metod kunde knappast förekomma annat än på flöttjol / flöttjord/, mark som vattnet vid vårfloder eller i övrigt påfört jord. Sista fåran hade ej något särskilt namn. Jag skä tjör öpp tvärrsförfåran / jag skall köra upp tvärfåror/, hette det, då man plöjde upp det stycke, som man vid ändarna av åkern plöjde vinkelrätt mot tegarnas längdriktning. Något särnamn hade dock ej denna tvärteg. Sista fåran vid renen: landfåra eller renfåra -I målet förekommer dock även for för fåra.- Plöj du öpp renen å?/ plöjer du upp renarna också?/ kunde man fråga en, som plöjde eller tog mera av renen än vad som tagits förut. Köra med plogen utan att plöja upp någon tillta: tjöra tomt / köra tomt/.

Man har förr aldrig plöjt en åker så som fig.37 visar. Numera kan dock denna metod användas om fältet är kvadratisk något så när.

Uttryck som beteckna plöjning av gräsvall: vi skä risst linnda

22

O. Land-fär

/vi skall rista lindan, vällen/. Namn på det upplöjda fältet efter vall: risstninn / ristning/. Att plöja andra året sedan man haft vall: plöjji tørrvsyra / plöja torvsyra/, och namnet på det andra året plöjda: tørrvsyra / torvsyra/. Uttryck som att plöja havre-land etc. betyder att plöja upp ett fält, där man skördat havre.

G. syra
f.

Några särskilda uttryck för att plogen under plöjningen hoppar upp och ej tar ordentligt synes ej finnas, ej håller för att den tar för mycket eller för litet i sidled.

Det har ej förekommit att man vid trädesbruk plöjt tvärs över de vanliga plogfårorna, ej håller att man plöjt så att varje tillta kommit att ligga på ett underlag av oplöjd mark.

III. Trädesbruk och gödsling.

Träda. E trädä, vi skä plöjji trädä / vi skall plöja trädan/.
Vi skä trä e styttjä i år / vi skall träda ett stycke i år/. Jola ligg i trädä / jorden ligger i träde/. Tjägän få träda i år / tjägen får träda i år/, kan det heta, om man underlåter att slå en

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSAŠ

DAL.

Frgl. 27

> 2

slog, slätterängsteg ett år.

Förr lär man använt trädesåkrarna som betesmark för kax kreaturen. ~~XXXXXX~~ Man sådde dock ingen råg inom orten, varför det i ringa utsträckning förekom att man trädade jorden och det är ej mycket att säga därom. Jag skall dock ägna frågan ytterligare uppmärksamhet.

Att dika, ditja, grav ditjän / gräva diken/. Namn på dikaren: ditjär. Några större dikningsföretag äro ej kända inom orten och varje jordbrukare utförde i regel dikningsarbetet själv, varför lejning sällan förekom. Det ansågs för ett tungt arbete att taga upp diken. Man har knappast satt ut några dikessnören, för att diket rakt. Man använde i stället en lång stång, som man tog upp kanten efter. Så tog man av svåln / grässvålen/ och så kanske ett spatag matjol / spatag matjord/. Sedan berodde det på huru djupt diket skulle vara hur många spatag man skulle taga. Några särskilda benämningar för de olika momenten i arbetet förkommo i ringa utsträckning. Att jämna av kanterna på diket/ snedda eller slänta.

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSÅS
DAL.
Frgl. 27

Namn på den sluttande sidan av diket: slänt. Namn på dikets kant i dagytan: ditjäskant / dikeskant/. Att ränsa gamla diken, Räns ditjä / rensa diket/. Huru bred sträcka lämnades oplöjd utefter åkerrenen berodde alldeles på ägaren. En del lämnade ingen ren mellan fältet och diket och en annan del återigen lämnade ganska stor ren. Man synes dock ej ha lämnat någon dylik ren för gräsväxtens skull utan för att ej rasera dikena vid brukningen eller körningen av åkern.

Dike: ditjä. Man synes ej haft fler än två namn på diken, vanliga diken fast av olika storlekar kallades enbart för diken, men om man hade särskilt avloppsdike kallades detta avlöppsditjä. Vi skä ta öpp e avlöppsditjä / vi skall taga upp ett avloppsdike/, vi skä räns avlöppsditjä / vi skall rensa avloppsdiket/. Om ett dike upptogs mellan tvänne grannar hette detta råditjä / rådike/. Vi skä ta öpp e råditjä milla öss / vi skall taga upp ett rådike mellan oss/, kunde det heta.

Täckdiken ha förekommit dels av sten och dels av gärdsel. Såda-

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURÅS

DAL.
Frgl. 27

na ha förekommit sedan långt tillbaka. Några särskilda redskap för upptagandet av dessa ha dock ej förekommit. Vid täckdikning med sten lade man först småsten på botten, sedan grovstenen och översta lagret skulle återigen vara småsten. Ovanpå denna lades ris innan jorden påfylldes. Vid läggning av gärdseltäckdiken lades ris även ovanpå gärdslet innan jorden skottades på. Lerrör ha ännu ej kommit i bruk i någon vidare utsträckning. Några andra benämningar än täckditjä / täckdike / ha ej förekommit. Det är först under senare tid som nannensug-, fång, och huvuddiken kommit i bruk i målet.

Namn på den ur diket uppskottade jorde: ditjäsjol / dikesjord / .
 Om den uppskottade jordens mängd var så stor, att den ej kunde spridas ut med spade, körde man ut den på fältet med kärra. Man skall jämnän ut jola / man skulle jämna ut jorden / , hette det då. Hä ä bra fall på ditjä / det är bra fall på diket / , hä varrt klent fall / det blev dåligt fall / , hä står bakvattn i ditjä / det står bakvatten i diket / .

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
 E. H. Nord. 1933. BJURSÅS

DAL.
 Frgl. 27

Broarna över dikena lades olika. Stendiken ha dock sällan förekommit fordondags. Om de förekomme lade man trumman av grövre sten och ovanpå denna jämnade man med mindre stenar. Vanligast voro broar av trävirke. Man lade då två eller tre stockar tvärs över diket, åsar /åsar/ och ovanpå dessa i dikets längdriktning klivet virke. Man kunde även göra s.k. kavälbro /kavelbro/, då man lade runt virke på åsarna. Flyttbroar, som kunde användas på flera platser förekommo ej.

Göda åkrarna: jössla, vi skä jössla bra, stittjä ä magärnt /vi skall gödsla bra, stycket är magert/, Åkärn ä utmagär /åkern är utmagär/, även utmagra /utmagrad/. Hemmanä ä bra hävda /hemmanet är bra hävdat, bra skött/. Olika slag av naturlig gödsel: kodynnja /kogödsel/ eller föjjsdynnja /fähusdynga/, hestdynnja /hästgödsel/ eller stalldynnja /stallgödsel/ o.s.v. Uttrycket gullhög för gödselstäck förekommer icke. ~~Dynnstad~~ ~~gödselstäck~~ ~~dynnja~~ stäck /gödselstäck/, dynnhög /dynghög/ förekommer också. Namn på platsen, där gödseln ligger: dynnstad /gödselstad/, Dynnsta-

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSAŠ

DAL.

Frgl. 27

? goda
okänt

2
D. dynj-stäck

dynnstad

böttu / dyngstadbotten/ heter bottnen på gödselstaden. Dynnvattn
 /gödselvatten/, dynnvattnsbrunn / gödselvattensbrunn/. Dynnflort
 / dyngflort/, låma, spillningshög. Gödseln efter småkreatur ansågs
 värdefullast och användes för trädgårdslandet. Stallgödsel, efter
 hästar användes ofta för gödsel av potatislandet, den var varmare
 eller mera värmealstrande än annan gödsel och potatisen blev bättre
 re av att dylik gödsel användes. Den höll fältet varmare och torrare.

Granris har använts och användes ännu i stor utsträckning som
 strö åt kreaturen. Men inte har det blandats granris i gödseln för
 att utöka densamma. Att man använder granris som strö i så stor
 utsträckning beror därpå, att bygden är fattig på stråfoder. Det
 blir ingenting över till strö. Kalk som jordförbättringsmedel hör
 senare tid till. Konstgödsel började ej användas förr än fram emot
 sekelskiftet.

Gödselkörning. Vi skä tjör dynnja / vi skall köra gödsel/, vi
skä tjör ut dynnstan / vi skall köra ut gödselstaden/. Något namn

B. botten

B. låma f.

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSADAL.
Fgl. 27

C. dyngstad

för tiden för gödselkörningen har ej förekommit. Redskap vid gödselkörningen: fyrpinngrep / fyrapinnarsgrep/ eller fem- , skoskøväl / skoskovel/, dynn^{fr}släa / gödselsläde/, dynn^{fr}tjärra / gödselkär~~ra~~/, vilken hade två hjul.

×× Jag skä måkk på dynnja i dag / jag skall mocka på dynga i dag/, ä du dynn^{fr}tjörär i dag! / är du dyngkörare i dag?/ Både män och kvinnor deltog i arbetet, hade man ont om arbetshjälp i gården så körde mannen och hustrun lassade på. Brottning mellan män och kvinnor under gödselkörningen är en okänd företeelse, ej håller är någon särskild ceremoni vid slutet av gödselkörningen bekant, ej håller att "dyngkalas" efter körningens slut förekommit.

Vid gödselutkörning på vintern lade man gödseln i såväl större som mindre högar, var och en hade sina metoder. Dessa högar täcktes ej. ~~Wägax~~ En hög kallades dynnstakk /dyngstakk/. Att man spritt gödseln ovanpå snön är obekant. Uttrycket tada och ej håller namnet för övrigt är bekant. Gödselvattnet tillvaratogs ej på annat sätt än att det fick blanda sig med gödsel och strö. Och som strö-

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSA

DAL.
Frgl. 27

Uttryck för att jorden är lämplig att bearbeta: Jola ä torr ä
fin / -jorden är torr och fin/ hä ä tjänli tä så nu / det är tjän-
 ligt att så nu= jorden är lämplig att beså/.

Motsatsen: hä ä surt / det är surt/ Jola ä sur / jorden är sur/
Jola klibbär / jorden klibbar/.

(Utsäde: säss-sä. Vi hannt säss-sä så hä räkk tä / vi har ej ut-
 säde så det räcker till!/, jag hannt e sässkor tä säninnja / jag
 har ej ett sädeskorn till såningen/.

Man har ej brukat "stomharva" på våren utan plöjning. Men man
 brukade sä på tjälän / sä på tjälän / d.v.s. att man på sankar mar-
 ker harvade och sådde medan tjälän satt kvar i marken, i annat fall
 blev sådden för mycket fördröjd. då tjälän kunde sitta i till fram
 emot midsommar. Att man sått direkt på fårorna utan föregående
 harvning har icke varit sed. Man harvade först över ett par gånger
 med kloharv, sedan jämnade man till med åkerharv och först sedan
 sådde man, varefter man harvade ned säden med åkerharv. Att köra
 med kloharven hette att harv unndär / harva under/ Harv länns

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
 E. H. Nord. 1933. BJURSÅS

DAL.
 Frgl. 27

B. så v.

B. harva
 under

ättär / harva längs efter/ hærrv snedd / harva shedd/ hette det att harva längs efter och snett över fårorna. Man harvade ej tvärs över dem. Harva å kors: tjör sneddär / köra sneddär/. Att köra en vända: tjör e varrv, e drag /ett drag/. Hä varrt e jet kvar / det blev en get kvar/, sade man, om man råkat lämna något bit oharvad.

Man brukade använda en träklubba och knacka sönder torvor och krossa jordkokor med under harvningen. Detta arbete utfördes av kvinnor och barn. Åkärn ä fin nu / åkern är fin nu/ sade man, då man harvat och i övrigt jämnat så att åkern dugde.

Man sådde när väderleken detta tillät och jorden var lämplig för sådd, vilket inträffade vi lövsprickningstiden. Ny eller nedan synes ej ha spelat någon roll för såtiden.

Man sådde för hand, hade säden i en såskäppa och spæed ut säden med högra handen, lät säden strila fram mellan fingarna för att den skulle spridas jämnt. Utsädet kördes till fältet, om ej detta låg omedelbart intill gården, och säckarna placerades på åkerrennen. Männen ha brukat sköta om såningen och det var husbonden i

B. harva
v.

B. Snedd f.
get f.

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSÅS

DAL.

Frgl. 27

gården, som verkställde detta arbete. Jag skä så ut e sjäppa tä
 Jag skall så ut en skäppa till/, Skäppan kalldes annars såsjäppa
 / såskäppa/. Denna var oval och hängdes över axeln med en rem el-
 ler en tross. Den som sådde kunde själv hämta sädet från säckarna
 men han kunde också ha hjälp ~~härvid~~ härtill. Man sådde allt säde
 på samma sätt. Sämaskinerna började komma i bruk några år inpå det-
 ta sekel.

Man delade om fältet, som skulle sås i rensur / rensur/ och
 satte stakar för ändarna på fältet att gå efter medan man drog upp
 en liten fåra med foten före sådden. Den som sådde kunde själv
 före sådden dra upp dessa fåror men ofta var detta hustruns göra.
 Om det blev någon barfläck, som man sådde efter sedan säden kommit
 upp, hette detta att så öppi /så uppi/. B. så upp-i

Man myllade ner den sådda säden med åkerharv, Jag skä harv
ner såa / jag skall harva ner säden/. Man slätharvade alltså efter
 sådden samtidigt som man myllade ned säden. Man kunde efteråt så
 gräsfrö utan att mylla alls. Uttryck för att ~~man så~~ sådden är av-
 slutad: vi ha sätt frå Sss nu / vi har sätt ifrån oss nu/. Någon

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
 E. H. Nord. 1933. BJURSÅS

DAL.
 Frgl. 27

särskild dagordning hade man ej under sådden. Var och en arbetade så mycket han eller hästarna orkade, ty våren räknades för en bråd tid.

Man vältade någon dag efter nedmyllningen. Var det mycket torrt, vältade man omedelbart. Annars kunde man också ibland dröja därmed tills säden kommit upp. Att man i stället för att vältat låtit fåren gå i säden är obekant.

Någon extra ledighet efter sådden var ej vanlig.

Arter och bönor ha ej odlats. Rovorna såddes efter förut uppdagna små fåror och gallrades sedan de kommit upp ett stycke. Linåkern bearbetades och såddes som vanlig åker. Rovfröet såddes med nypan.

Köksträdgårdsodling har förekommit och förekommer i så ringa utsträckning att de gamla härom ingenting ha att säga. Denna odling med undantag av rovodling här nutiden till.

Vi skä sätt jolpäron / vi skall sätta potatis/. Denna skulle sättas i slutet av maj månad om året var normalt. Fältet plöj-

Landsmålsarkivet Uppsala 6598
E. H. Nord. 1933. BJURSA

DAL.

Frgl. 27

des föregående höst och gödslades på våren och gödseln harvades ned, varefter potatisen sattes, varvid man drog upp fårorna med plog och satte i varannan fåra. Hä fattas sättpäron åt 8ss / det fattas sättpotatis åt oss. Denna sönderdelades, men man skulle därvid noga tillse att varje bit hade åtminstone ett, helst flera öskära gon. Vi skä sjärl sättpäron / vi skall ~~sätta~~ sättpotatis /. Omkring den 1 maj skulle potatisen ställas på förgroning i fähuset.

Sedan säden kommit upp fick åkern vara ifred tills skörden. Man harvade ej för att hålla efter ogräset. Potatislandet kunde man dock rensa efter det man myllat potatisen. Denna rensning verkställdes för hand, så och rensning och gallring av rovor. Vi skä renns rovor / vi skall rensa rovor /.

Uppteckningar från Bjursås efter Bränd Mats Matsson, ~~xxx~~
Björnsberg, av

E.H.Nord, Boda.

Tillägg till frågelistsvaret om "Åkerns beredning"
från Bjursås.

1. Formen grava för den vid dikning m.m. använda hacken användes i Björsberg. I det "centrala" Bjursås användes dock formen gravu /gräva/.

4. Bränd Mats har ej formen järstång /järnstång, spett/ men i en del andra byar finns den.

5. Hur egendomligt det än låter användes såväl uttrycket kassa som kässja för plogkässjan i Björsberg. Den förra benämningen torde dock vara den äldsta och rätta.

7. Då det gäller får, fåror, synes stor förbistring råda. Det heter för men såväl ^{obest.} förur som ^{best.} föron, Jag skä tjör nå förur tä /jag skall köra några fåror till/, Hä emnt mång förur kvar / det är ej många fåror kvar, okörda/ men också kan det heta föron i stället för förur.

8. Äldsta bestända formen för ryggen är ryddjän.

9. Någon skillnad i betydelsen får och for /fåra/ finnes

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSÅS

DAL.
Frgl. 27

B. får f.

ej. Sistnämnda formen är sällsynt och har troligen kommit utifrån. Eller också är den av mycket gammalt datum. Jag skall höra efter vidare.

10. Å ingår ej alls i målets fåra. Det heter fåra och fårur eller fåron, vilket frångår av punkt 7.

11. Såväl formen grav ditjän som grav ditjär / gräva diken/ förekommer, varav frångår att målet ej alls är "renodlat".

12. I de större gårdarna hade man två gödselgluggar, men detta var dock sällsynt. Och någon särskild gödselglugg för småkreaturen fanns ej. Jetdynnja / getdynga / får- eller takkdynnja, svindynnja / svindynga/. Gössäl i stället för dynga användes också i målet i stor utsträckning, en senare tidens omändring.

13. Har jag skrivit rämsur och remsur så tror jag det är bäst att stryka båda benämningarna och i stället sätta rimsur, som torde vara det äldsta och rättaste uttrycket. Men Bjurs-målet är mycket svårt på grund troligen av intrycken från andra orter.

Landsmålsarkivet Uppsala 6588
E. H. Nord. 1933. BJURSÅS

DAL.

Frgl. 27